

NUORET ALKOHOLIN KÄYTTÄJINÄ

SEURANTARAPORTTI 1977–1993

Nuorten terveystapatutkimuksessa on vuodesta 1977 alkaen joka toinen vuosi kerätty vertailukelpoisilla menetelmillä postikyselyinä tietoja 12–18-vuotiaiden nuorten alkoholin käytöstä. Tuorein tutkimusaineisto on kerätty helmi–huhtikuussa vuonna 1993. Vuoden 1993 kyselyssä vastausprosentti oli 77 ja vastanneita oli yhteensä 3 187. Kaksi vuotta aikaisemmassa kyselyssä vastaavat luvut olivat 77 ja 3 059. Näissä kahdessa kyselyssä vastausprosentit ovat olleet noin kymmenen prosenttiyksikköä pienemmät kuin vuosien 1977–1981 kyselyissä (liitetaulukot 1–2).

Kaikissa Nuorten terveystapatutkimuksen kyselyissä on tiedusteltu nuorten alkoholin käytön tiheyttä, alkoholin juomispäiviä neljän viime viikon aikana ja eri alkoholilajien kekeiluikä (Ahlström 1979; Ahlström 1983; Rahkonen & al. 1987; Ahlström & al. 1989; Ahlström & Rimpelä 1991; Rimpelä & al. 1991, Rahkonen & al. 1992). Vuodesta 1981 alkaen on kysytty säännöllisesti myös humalakäytön tiheyttä. Lisäksi osassa kyselyjä on tarkasteltu seuraavia aiheita: alkoholin käytöstä aiheutuneet selkkaukset (Ahlström 1991a), alkoholin käytön joukkoharha (Ahlström 1983), nuorten mielipiteitä alkoholin käytöstä (Ahlström 1983), alkoholijuomien hankinta (Ahlström 1991b) ja alkoholimainonnan havaitseminen (Ahlström & al. 1989).

Tämä artikkeli perustuu nuorten alkoholin käytöstä tehtyyn seurantaraporttiin (Ahlström & al. 1994).

Tässä artikkelissa kuvataan nuorten alkoholin käytön muutoksia vuosina 1977–1993, alkoholiselkkauksia vuosina 1981–1993, nuorten ostovoiman ja alkoholin käytön välistä yhteyksiä, alkoholijuomien hankintaa vuonna 1991 ja mielipiteitä alkoholin käytöstä aikavälillä 1979–1993.

KÄYTETYISTÄ MUUTOSINDIKAATTOREISTA

Nuorten alkoholin käytöllä on useita ulottuvuuksia. Ensimmäiset maistamiset ja kokeilut kuuluvat lasten normaaliin kasvuun. Vanhemmat voivat tarjota alkoholijuomia esimerkiksi perhejuhlien yhteydessä tai ruokajuomanakin jo varttuneemmille lapsilleen. Kummassakaan tapauksessa ei vielä ole kysymys nuoren vakiintumassa olevasta juomatavasta. Tosin joissakin tapauksissa jo ensimmäinen alkoholinnauttimiskerta voi johtaa epämiellyttäviin seurauksiin ja jäädä ainoaksi kokeiluksi. Useimmiten alkoholin käyttö kuitenkin lisääntyy ensimmäisten kokeilujen jälkeen ja vakiintuu vähitellen jonkinlaiseksi tottumuksiksi.

Nuorten terveystapatutkimuksen kysymykset on poimittu aikaisemmista tutkimuksista. Vuodesta 1977 alkaen ydinkysymyksessä on tiedusteltu alkoholin käytön tiheyttä. Kysymyksen tarkoituksena on ollut erotella raittiit alkoholin käyttäjistä sekä jakaa käyttäjät harvoin ja usein alkoholia käyttäviin. Tämän tutkimuksen ikäryhmissä (12–18 vuotta) vuosi

on kuitenkin varsin pitkä aika ja saattaa sisältää useita erilaisia vaiheita alkoholin käytössä. Tämä kysymys mittaakin ensisijaisesti nuoren yleistävää tulkintaa omasta alkoholin käytöstään.

Ensimmäisiä alkoholikokeiluja kartoitettiin useilla eri kysymyksillä. Tässä raportissa käytetään alkoholiin tutustumista ensimmäisten alkoholikokemusten indikaattorina. Alkoholiin tutustumattomilla tarkoitetaan vastaa- jia, jotka eivät ole juoneet lasillistakaan olutta, viiniä tai viinaa ja jotka lisäksi vastasivat alkoholin käytön tiheyttä koskevaan kysymykseen, että he eivät käytä alkoholia.

Kun alkoholin käyttötiheyskysymys kattaa nuorten satunnaisetkin alkoholikokeilut ja maistamiset samoin kuin esimerkiksi perhejuhlien maljat ja ruokajuomana satunnaisesti nautitun viinin tai oluen, korostettiin kokeilukysymyksissä puolestaan ensimmäisen, vähintään lasillisen juomista. Yhdistämällä kokeiluista ja käytön tiheydestä saadut vastaukset voidaan löytää nuoret, jotka eivät ole oman ilmoituksensa mukaan koskaan nauttineet lasillista alkoholijuomaa eivätkä oman ilmoituksensa mukaan käytä alkoholia.

Tutkimuksessa on joinakin vuosina erikseen kysytty juomispäiviä viimeksi kuluneiden neljän viikon aikana. Tämän kysymyksen perusteella voidaan käyttää muutosten indikaattoreina niiden osuuksia, jotka eivät ole juoneet lainkaan neljän viime viikon aikana, ja niiden osuuksia, jotka ovat juoneet vähintään neljänä päivänä.

Myös humalaan juomista on kysytty tiheyskysymyksillä. Monissa muissa nuorisotutkimuksissa on kysytty humalakertoja yhteensä. Esimerkiksi Walesin Terveyttä kaikille -ta-voiteohjelmassa indikaattorina on tosi humalaan kymmenen kertaa tai useammin juoneiden osuus. Alle 16-vuotialle nuorille viimeksi mainitulle kysymysmuodolle löytyy perustelut, koska alkoholinkäyttötapa ei ole vielä vakiintunut eikä keskimääräinen käyttö välttämättä anna oikeaa kuvaa.

Kuten myöhemmin todetaan, tiheyskysymys ja neljän viime viikon aikaiset juomispäi-

vät antavat käytön tasosta ja muutoksista samanlaisia tuloksia. Ilmeiseltä näyttää, että alkoholin käytön tiheyttä mittaavan kysymyksen lisäksi tarvitaan nuorten alkoholin käytön moninaisuutta yksityiskohtaisemmin valaisevia indikaattoreita. Ne voidaan osittain rakentaa yhdistettyinä indekseinä tässä tutkimuksessa käytössä olleista kysymyksistä.

ALKOHOLIIN TUTUSTUMINEN

Vuonna 1993 noin kolme neljästä 12-vuotiaasta, vajaa puolet 14-vuotiaista ja noin joka kymmenes 16-vuotias ei ollut vielä tutustunut alkoholiin. Vanhimmassa ikäryhmässä jo yli 90 prosenttia vastaajista ilmoitti tutustuneensa alkoholiin. Tyttöjen ja poikien välillä ei ollut merkittäviä eroja alkoholiin tutustuneiden osuuksissa eri ikäryhmissä.

Kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä alkoholiin tutustumattomien osuudet kasvoivat vuodesta 1977 vuoteen 1985 yhteensä 5–10 prosenttiyksikköä. Vuosina 1985–1991 alkoholiin tutustuminen yleistyi ja tutustumattomien osuudet palautuivat 1970-luvun lopun tasolle. Kahdessa vanhimmassa ikäryhmässä alkoholiin tutustumattomia oli varsin vähän ja osuudet eivät mainittavasti muuttuneet vuoteen 1985 mennessä, mutta vähenivät hieman sen jälkeen. Vuoden 1993 tulosten mukaan alkoholin tutustumattomien osuuden väheneminen näyttäisi pysähtyneen kaikissa ikä- ja sukupuoliryhmissä.

Suomessa nuoret juovat ensimmäiset alkoholilasilliset useimmiten 12–16 vuoden iässä. Erot sukupuolten ja eri alkoholijuomien välillä olivat vähäisiä. Olutta ja viinejä nautitaan kuitenkin ensimmäisen kerran hieman nuorempana kuin väkeviä juomia.

Olutta tai viiniä vähintään lasillisen nauttineiden osuudet alenivat hieman vuosina 1977–1985 ja kasvoivat selvästi vuodesta 1985 vuoteen 1993 (kuvio 1). Tosin vuodesta 1991 vuoteen 1993 olutta ja viiniä nauttineiden osuudet pysyivät ennallaan. Väkeviä alkoholijuomia nauttineiden osuudet muuttui-

vat samansuuntaisesti, mutta muutokset olivat pienempiä.

RAITTIIDEN OSUUDET

Raittiiksi on seuraavassa tulkittu ne nuoret, jotka alkoholin käyttöä koskevaan kysymykseen vastasivat, että he eivät käytä alkoholi-juomia. Vuonna 1993 raittiita oli neljä viidestä 12-vuotiaasta, kaksi viidestä 14-vuotiaasta, vajaa viidennes 16-vuotiaista ja noin joka kymmenes 18-vuotias. Kahdessa keskimmissä ikäryhmässä raittius oli poikien keskuudessa hieman yleisempää kuin tyttöjen keskuudessa.

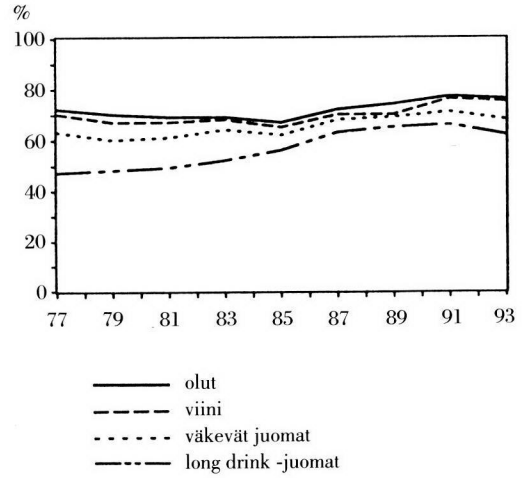
Yhdenmukaisesti alkoholiin tutustumisen kanssa raittiiden osuudet lisääntyivät hieman vuoteen 1985 ja alkoivat sen jälkeen vähentyä (kuvio 2). Poikien keskuudessa raittius näyttää kuitenkin lisääntyneen vuonna 1993. Vuonna 1993 raittiiden osuudet olivat alemmalla tasolla kuin 1970-luvun lopussa. Erityisesti 14- ja 16-vuotiaiden tyttöjen keskuudessa raittiiden osuus oli aikaisempaa pienempi.

ALKOHOLIN KÄYTÖN TIHEYS JA JUOMISPÄIVÄT

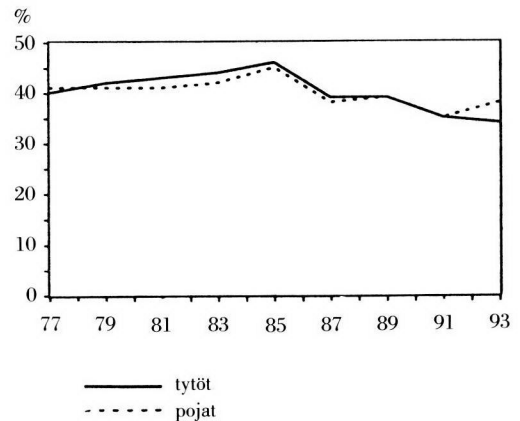
Alkoholin käytön tiheyttä tarkastellaan seuraavassa kolmen eri indikaattorin avulla. Ne ovat vähintään 3–4 kertaa vuodessa alkoholia käyttävät, vähintään kerran kuukaudessa alkoholia käyttävät ja vähintään kerran viikossa alkoholia käyttävät.

Alkoholia vähintään 3–4 kertaa vuodessa käyttävien osuus on käyttökelpoinen muutosten indikaattori 12- ja 14-vuotiaiden ikäryhmissä. Vuosina 1991 ja 1993 noin joka kymmenes 12-vuotiaista ja jo noin puolet 14-vuotiaista ilmoitti käyttävänsä alkoholia ainakin tämän verran. Nuorimmassa ikäryhmässä käyttäjien osuus oli 12 prosenttia vuonna 1977, aleni 1980-luvun puoliväliin tultaessa 5–7 prosentin tasolle ja kasvoi siis uudelleen 11 prosenttiin vuosina 1987–1991.

Kuvio 1. Eri alkoholijuomia vähintään lasillisen juoneiden osuudet 14–18-vuotiaista vuosina 1977–1993 vakioituna iän ja sukupuolen suhteen, %

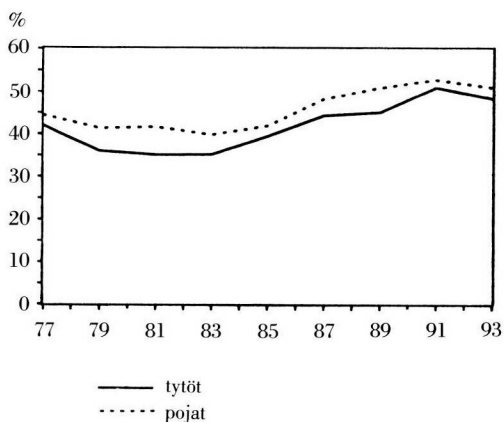

Kuvio 2. Raittiiden ikävakioidut osuudet 12–18-vuotiaista vuosina 1977–1993, %

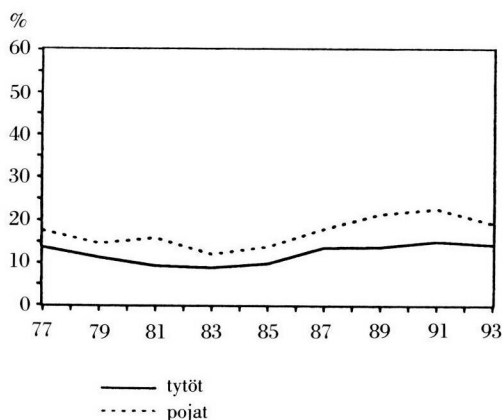

Alkoholia vähintään 3–4 kertaa vuodessa käyttävien osuus oli 14-vuotiaiden tyttöjen keskuudessa kaikkina vuosina muutaman prosenttiyksikön suurempi kuin poikien kes-

Kuvio 3. Alkoholia vähintään kerran kuukaudessa käyttäneiden ikävakioidut osuudet 14–18-vuotiaista vuosina 1977–1993, %

Kuvio 4. Alkoholia vähintään kerran viikossa käyttäneiden ikävakioidut osuudet 14–18-vuotiaista vuosina 1977–1993, %

kuudessa. Vuonna 1977 vähintään 3–4 kertaa vuodessa alkoholia käyttävien osuus oli tyttöjen keskuudessa 43 prosenttia ja poikien keskuudessa 39 prosenttia. 1980-luvun puoliväliin tultaessa vastaavat osuudet olivat 33 ja 31 prosenttia, mutta ovat sen jälkeen kasvaneet selvästi. Vuonna 1991 ne nousivat 50 prosentin tienoille ja pysyttelivät näissä lukemissa myös vuonna 1993, jolloin alkoholia vähintään 3–4 kertaa vuodessa käyttävien osuus oli tyttöjen keskuudessa 53 prosenttia ja poikien keskuudessa 46 prosenttia.

Myös 16-vuotiailla edellä mainittu indikaattori osoittaa alkoholin käytön lisääntyneen 1980-luvun lopussa lähes 10 prosenttiyksiköllä 1970- ja 1980-luvun vaihteen tasosta.

Kuukausittain alkoholia käyttävien osuus nousee jyrkästi iän mukana. Vuonna 1993 noin 70 prosenttia 18-vuotiaista ilmoitti käyttävänsä alkoholia ainakin kerran kuukaudessa. Tytöt ja pojat käyttivät tämän indikaattorin mukaan alkoholia yhtä yleisesti. Nuorimmas-takin ikäryhmästä löytyi joitakin vastaajia,

jotka ilmoittivat käyttävänsä alkoholia kerran kuukaudessa tai useammin.

Viikoittainen alkoholin käyttö on kuitenkin harvinaista 12-vuotiaana ja edelleen melko harvinaista 14-vuotiailla, mutta yleistyy iän mukana siten, että vajaa kolmannes 18-vuotiaista ilmoitti käyttävänsä alkoholia vähintään kerran viikossa vuonna 1993. Kahdessa vanhimmassa ikäryhmässä viikoittainen käyttö oli poikien keskuudessa hieman yleisempää kuin tyttöillä.

Kuukausittain ja viikoittain alkoholia käyttävien osuudet alenivat hieman vuosina 1977–1983, mutta kasvoivat selvästi 1980-luvun puolivälistä lähtien aina vuoteen 1991 saakka (kuviot 3 ja 4). Vuoden 1991 jälkeen kasvutrendi tasaantui. Kaiken kaikkiaan alkoholia kuukausittain käyttävien osuudet 14- ja 16-vuotiaiden keskuudessa olivat vuonna 1993 runsaat kymmenen prosenttiyksikköä suuremmat 1980-luvun alkuun verrattuna. Vastaavasti alkoholia viikoittain käyttävien osuudet 18-vuotiaiden tyttöjen keskuudessa

olivat vuonna 1993 kymmenen prosenttiyksikköä suuremmat kuin 1980-luvun alussa.

Taulukossa 1 esitetään neljän viime viikon aikaisten juomispäivien osuudet vuonna 1993 ja verrataan niitä vastaaviin osuuksiin vuonna 1979.

Alkoholia kerran kuukaudessa tai useammin käyttäneiden osuudet 14–18-vuotiaista nousivat tällä jaksolla tiheyskysymyksen mukaan 11 prosenttiyksikköä eli 39 prosentista 50 prosenttiin ja juomispäivien mukaan 13 prosenttiyksikköä eli 39 prosentista 52 prosenttiin. Tässä vertailussa alkoholin käytön tiheys ja juomispäivien lukumäärä neljän viime viikon aikana antavat varsin samanlaisen tuloksen muutoksista.

Noin kerran viikossa tai useammin juovia vastaa neljä juomispäivää neljän viikon aikana. Vuonna 1993 joi viikoittain alkoholia 18-vuotiaista pojista 32 prosenttia ja neljänä päivänä tai useammin 33 prosenttia. Kysymykset antoivat näissäkin osaryhmissä varsin yhtäpitävän tuloksen.

Mitä useampana päivänä nuoret ilmoittivat käyttäneensä alkoholia, sitä useampina juomispäivinä he joivat ensisijaisesti olutta. Tyttöillä olutpäivien osuus juomispäivistä oli selvästi pienempi kuin pojilla ja tämä osuus oli heikommin yhteydessä alkoholinkäyttötiheyteen kuin pojilla.

Yksinomaisten oluenjuomispäivien osuus nuorten neljän viime viikon juomispäivistä pysyi 1980-luvun alkupuolella ennallaan, mutta alkoi kasvaa vuosikymmenen puolivälissä sekä tiheään että harvemmin juovilla (kuvio 5). Yksinomaisten olutpäivien osuus tiheään juovien nuorten juomispäivistä oli vuonna 1993 noin puolet, kun se vielä vuonna 1977 oli yksi kolmannes.

HUMALAJUOMINEN

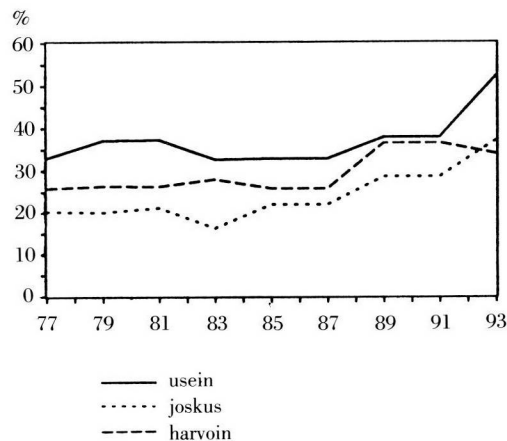
Humalajuomisen selvittämiseksi nuorilta on kysytty, kuinka usein he ovat juoneet alkoholia tosi humalaan asti.

Vuonna 1993 joka kymmenes 14-vuotiaista

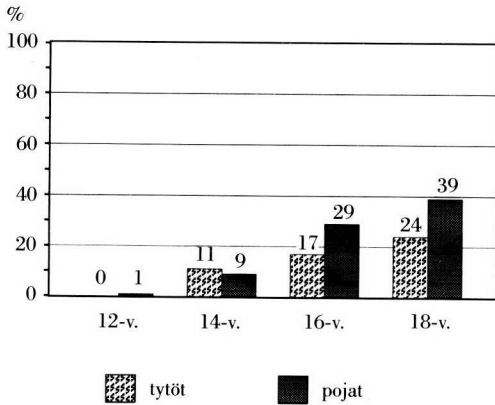
Taulukko 1. Alkoholin juomispäivät neljän viime viikon aikana iän ja sukupuolen mukaan vuosina 1979 ja 1993

	tytöt		pojat	
	1979 %	1993 %	1979 %	1993 %
12-vuotiaat				
ei lainkaan	98	97	95	96
yksi tai useampia	2	3	5	4
14-vuotiaat				
ei lainkaan	82	70	84	73
yksi	9	15	7	12
kaksi–neljä	7	13	7	13
yli neljä	1	2	2	2
16-vuotiaat				
ei lainkaan	60	48	57	42
yksi	13	20	15	18
kaksi–neljä	22	26	22	27
yli neljä	5	6	7	11
18-vuotiaat				
ei lainkaan	42	31	36	23
yksi	18	18	12	16
kaksi–neljä	26	37	37	36
yli neljä	14	14	16	25

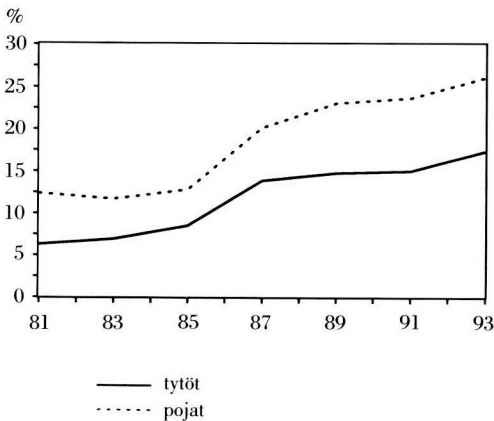
Kuvio 5. Neljän viimeksi kuluneen viikon juomiskertoista aina tai lähes aina yksinomaan olutta juoneiden osuudet 12–18-vuotiaista alkoholin käytön tiheyden (usein = yli 7 päivänä, joskus = 3–7 päivänä, harvoin = 1–2 päivänä) mukaan vuosina 1977–1993, %

Kuvio 6. Itsensä tosi humalaan vähintään kerran kuukaudessa juovien osuudet iän ja sukupuolen mukaan vuonna 1993, %

Kuvio 7. Itsensä tosi humalaan vähintään kerran kuukaudessa juovien 14–18-vuotiaiden ikävakioidut osuudet sukupuolen mukaan vuosina 1981–1993, %

tytöistä ja pojista ilmoitti olleensa tosi humalassa ainakin kerran kuukaudessa. Pojilla tosi humalaan juoneiden osuus nousi iän mukana jyrkemmin kuin tytöillä. Näin tapahtui eten-

kin 14 ja 16 ikävuoden välillä (kuvio 6).

Tosi humalaan viikoittain ilmoitti 16-vuotiaista pojista juovansa vuonna 1993 viisi prosenttia ja tytöistä kaksi prosenttia. Kaksi vuotta vanhemmilla vastaavat osuudet olivat kahdeksan ja neljä prosenttia. Tosi humalaan juovien osuudet kasvoivat vuodesta 1981 vuoteen 1993 tytöillä kaikissa 14–18-vuotiaiden ikäryhmissä. Pojilla vastaavat osuudet pysyivät samalla tasolla vuosina 1981–1985, mutta kääntyivät sen jälkeen nousuun (kuvio 7).

Kerran kuukaudessa tai useammin humalaan juominen lisääntyi nuorilla voimakkaammin vuosina 1985–1987. Vuosina 1989–1991 osuudet pysyivät lähes ennallaan, mutta vuosina 1991–1993 tosi humalaan noin kerran kuukaudessa tai useammin juominen on edelleen lisääntynyt. Sen sijaan kerran viikossa tai useammin humalaan juoneiden osuudet pysyttelivät vuosina 1989–1993 samalla tasolla.

ALKOHOLISELKKAUKSET

Alkoholin käyttöön kohdistuvan sosiaalisen valvonnan selvittämiseksi kysyttiin, ovatko nuoret joskus joutuneet selkkauksiin oman alkoholin käyttönsä vuoksi. Kysymys mittaa siis alkoholiselkkauksien esiintymistä, mutta ei niiden toistuvuutta eikä ajoittumista.

Vuonna 1993 runsas kymmenesosa 12-vuotiaista, kolmannes 14-vuotiaista sekä puolet 16- ja 18-vuotiaista ilmoitti joutuneensa alkoholin käyttönsä vuoksi joskus erimielisyyksiin vanhempiensa, ystäviensä tai viranomaisten (poliisin, järjestysmiesten, opettajien yms.) kanssa. Yleisimmin selkkauksiin jouduttiin vanhempien kanssa, mutta varsin yleisesti myös ystävien kanssa. Lähes joka viides 16-vuotias poika ja joka kymmenes samanikäinen tyttö oli joutunut alkoholin vuoksi selkkauksiin viranomaisten (opettajan, tanssipaikan tai diskon järjestysmiehen, poliisin, lastensuojelu- tai nuorisoviranomaisen) kanssa.

Vanhempien, ystävien tai opettajan kanssa

alkoholin käytön vuoksi selkkauksiin joutuneiden osuudet pysyivät vuosina 1981–1993 ennallaan. Järjestysmiehen ja poliisin kanssa selkkauksiin joutumisessa oli viitteitä pienestä lisääntymisestä vuosina 1981–1989, mutta sittemmin tämä mahdollinen kasvusuunta on tasaantunut.

ALKOHOLIJUOMIEN HANKKIMINEN

Suomessa 18-vuotias voi ostaa olutta ja viiniä ja 20-vuotias väkeviä alkoholijuomia. Ravintolassa kaikkien alkoholijuomien anniskelu on sallittu 18 vuotta täyttäneille.

Alkoholijuomien välittäminen palkkiota vastaan on ollut Suomessa kiellettyä vuodesta 1932. Vuonna 1981 kiellettiin myös ilman palkkiota tapahtuva alkoholin välittäminen alaikäiselle. Esimerkiksi vanhemmat, jotka ostavat alkoholijuomia lapsilleen tai näiden kavereille, rikkovat lakia. Alkoholin tarjoaminen lapsille ja nuorille ei kuitenkaan ole laitonta.

Vuonna 1989 Nuorten terveystapatutkimuksessa selvitettiin, millä tavoin nuoret hankkivat alkoholijuomansa (Ahlström 1991b). Tulokset osoittivat, että alkoholin osto- ja anniskeluikärajoilla on edelleen tärkeä merkitys. Mutta myös nuorten omat vanhemmat, muut aikuiset sekä 18 vuotta täyttäneet nuoret ovat välittäneet alkoholijuomia nuorille. On ilmeistä, että valtaosa aikuisista ja nuorista, jotka alaikäisille ovat alkoholijuomia välittäneet, eivät ole mieltäneet tekoaan lainvastaiseksi.

Vuonna 1991 kysyttiin, olivatko nuoret viimeksi kuluneen puolen vuoden aikana ostaneet alkoholia alkoholimonopolin myymälöistä tai keskiolutta elintarvikeliikkeistä. Edelleen kysyttiin, olivatko he juoneet alkoholia baarissa, kahvilassa tai anniskeluravintolassa (kuvio 8). Muutamat 14-vuotiaat väittivät ostaneensa keskiolutta kaupasta ja alkoholia Alkosta, juoneensa keskiolutta baarissa tai kahvilassa sekä anniskeluravintolassa. Noin viidennes 16-vuotiaista ilmoitti ostaneensa keskiolutta kaupasta, juoneensa alkoholia anniskeluravintolassa ja keskiolutta baarissa tai kahvilassa. Alkossa väitti tästä ikäryhmästä asioineensa kuusi prosenttia.

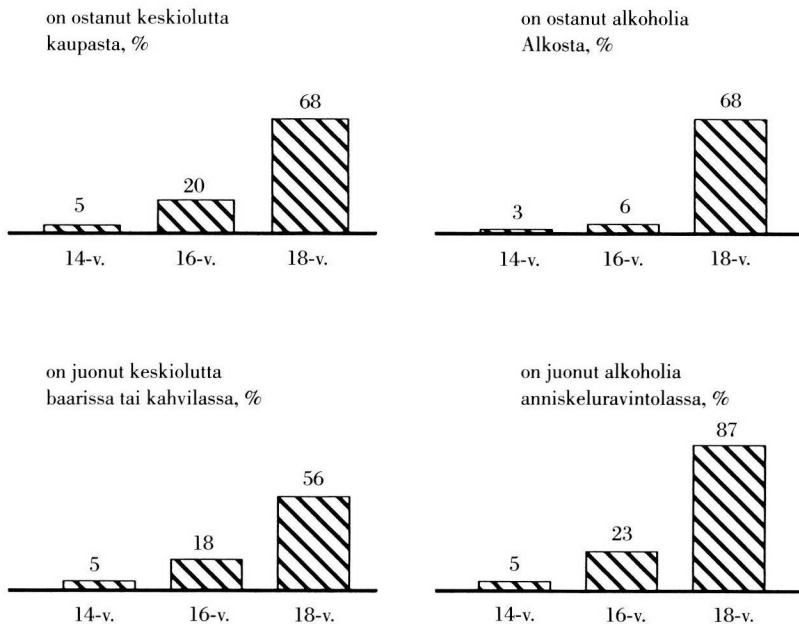
18-vuotiaiden ikäryhmästä 87 prosenttia oli juonut alkoholijuomia anniskeluravintolassa, 68 prosenttia oli ostanut keskiolutta kaupasta ja alkoholia Alkosta sekä 56 prosenttia juonut keskiolutta baarissa tai kahvilassa.

OSTOVOIMA JA ALKOHOLIN KÄYTÖN TIHEYS

Alkoholijuomien hinta vaikuttaa voimakkaasti niiden kulutukseen. Olennaisinta on alkoholijuomien hinnan ja kuluttajan ostovoiman suhde. Nuorten ostovoimaa voidaan mitata heidän käytettävissään olevalla rahamäärällä, ns. käyttövaroilla, jotka vastaavat työssä käyvän aikuisen tuloja. Nuorten terveystapatutkimuksessa kysyttiin, paljonko nuorella on rahaa käytettävissään keskimäärin viikossa (ilman asunto-, ruoka- ja vaatemenoja). Nuoremmissa ikäryhmissä kysymys mittaa ensisijaisesti vanhemmilta saatuja taskurahoja; vanhemmissa ikäryhmissä kyse on enenevässä määrin myös omalla työllä hankituista ansioista.

Aikaisempien tutkimusten perusteella tiedämme, että alkoholin käytön tiheys on voimakkaassa yhteydessä käyttövarojen määrään (Ahlström 1983; Ahlström & al. 1989). Yhteys oli voimakas myös vuonna 1993. Esimerkiksi 14-vuotiaiden keskuudessa raittiiden nuorten osuus oli 46 prosenttia vähiten käyttövaroja saavien ryhmässä, mutta 30 prosenttia paljon käyttövaroja saavien ryhmässä. Vastaavasti samassa ikäryhmässä viikoittain alkoholia käyttävien osuus oli noin 16 prosenttia eniten käyttövaroja saavien ryhmässä, mutta vähiten käyttövaroja saavien keskuudessa osuus oli kolme prosenttia. Myös 16- ja 18-vuotiaiden keskuudessa nuorten käyttövarojen ja juomistiheyden välillä oli selvä yhteys.

Kuvio 8. Keskiolutta kaupasta ostaneiden, keskiolutta baarissa tai kahvilassa juoneiden, alkoholia Alkosta ostaneiden ja alkoholia anniskeluravintolassa juoneiden 14–18-vuotiaiden osuudet iän mukaan vuonna 1991, %

Anniskeluravintolassa juoneiden osuuksissa ei tyttöjen ja poikien välillä ollut eroja. Sen sijaan olutta oli kaupasta ostanut ja myös baarissa juonut huomattavasti suurempi osa 16- ja 18-vuotiaista pojista kuin tytöistä. Myös 18-vuotiaista pojista oli useampi (74 %) kuin tytöistä (63 %) asioinut viimeksi kuluneen puolen vuoden aikana Alkossa.

MIELIPITEITÄ ALKOHOLIN KÄYTÖSTÄ

Nuorten mielipiteitä alkoholin käytöstä mitattiin kahdella väittämällä, jotka koskivat alkoholin käyttöä yleensä viittaamatta erityisesti mihinkään ikäryhmään tai ongelmakäyttöön. Vuonna 1993 noin 18 prosenttia vastaajista ei osannut ottaa kantaa väitteeseen ”on tilanteita, joissa välitöntä ja rentoa tunnelmaa ei synny ilman alkoholia”. Vastaava osuus väitteen ”kohtuullinen alkoholin käyttö kuuluu tavalliseen elämäänmenoon” kohdalla oli 14 pro-

senttia. Mielipiteet selkenivät iän lisääntyessä. Nuorimmassa ikäryhmässä oli kantaa ottamattomia noin kaksi kertaa enemmän kuin vanhimmassa. Kantaa ottamattomien poikien osuus oli vuonna 1993 vähäisempi kuin vuonna 1979, samoin vanhimman ikäryhmän tyttöjen osuus.

Väittämät eivät anna yksiselitteistä kuvaa nuorten mielipiteiden muutoksista. Välitöntä ja rentoa tunnelmaa koskevaan väitteen kanssa samaa mieltä olleiden osuudet pysyivät pääosin samalla tasolla. Muutokset vastausten jakautumassa tässä väittämässä viittaavat mielipideilmaston muuttumiseen viime vuosina alkoholille hieman kriittisemmäksi.

Kannanotot toiseen väittämään antavat kuitenkin tulokseksi mielipiteiden muuttumisen alkoholimyönteisemmiksi kaikissa ikä- ja sukupuoliryhmissä. Kun vuonna 1979 noin 40 prosenttia katsoi, että kohtuullinen alkoholin käyttö kuuluu jokapäiväiseen elämäänmenoon, oli vastaava osuus vuosina 1991–1993

jo 17 prosenttiyksikköä suurempi.

Tuoreet koko väestöä koskevat gallup-tutkimukset osoittavat, että alkoholimyönteisyys ei ole viime vuosina enää lisääntynyt. Nuorten terveystapatutkimuksen tulokset ovat näiden tulosten kanssa yhdensuuntaisia.

YHTEENVETO JA KESKUSTELU

Tutkimuksessa tarkastellaan 12–18-vuotiaiden nuorten alkoholin käyttöä vuosina 1977–1993. Alkoholin käyttö on harvinaista 12-vuotiaana ja yleistyy voimakkaasti ikävuosien 12 ja 16 välillä. Tämän jälkeenkin enenevä osa nuorista alkaa käyttää alkoholia kuukausittain tai useammin, juomistiheys kasvaa ja humalat yleistyvät.

Nuorten alkoholin käytön muutokset vuosina 1977–1993 selittyvät aikaan liittyvillä tekijöillä, eikä tässä aineistossa juuri tule esiin ns. kohorttivaikutusta. Kehitystrendit ovat pääosin samansuuntaisia kuin alkoholin kulutuksen ja alkoholiin suhtautumisen kehitys Suomessa yleensäkin (ks. Alkoholitilastollinen vuosikirja 1992; Simpura & al. 1993). Koko maassa nuorten alkoholin käyttö lisääntyi voimakkaasti 1980-luvun puolivälin jälkeen samanaikaisesti, kun väestön ostovoima ja myös nuorten käyttövarat suhteessa alkoholiin – etenkin keskioluen – hintaan kasvoivat nopeasti. On kuitenkin huomattava, että käyttövarojen kannalta merkityksetön alkoholiin tutustuminen lisääntyi ja raittius väheni, joskin käyttötiheyden kasvu korostui kuukausittaisessa ja tätä useammin tapahtuvassa alkoholin käytössä.

Vuosina 1991–1993 juomistiheyden kasvu tasaantui ja viikoittain käyttävien prosenttiosuudet hieman alenivat. Laman aikana ja nuorten ostovoiman selvästi laskiessa olisi odottanut alkoholia melko usein käyttävien osuuden suurempaa vähenemistä. Käyttötiheyttä kuvaavat prosenttiosuudet ovat asettuneet 1980-luvun lopun korkealle tasolle.

Alkoholin kokeiluikää kysyttiin erikseen väkevien alkoholijuomien, viinin, oluen ja

long drink -juomien osalta. Eri ikäryhmissä kolmea ensin mainittua alkoholilaatua kokeilleiden osuudet lisääntyivät vähän vuosina 1977–1993, etenkin 1980-luvun loppupuolella, mutta long drink -juomia kokeilleiden osuudet kasvoivat selvästi. Eri alkoholilaatujen kokeiluista saadut tiedot viittaavat siihen, että aloittaessaan alkoholin käytön nuoret kokeilevat varsin pian kaikkia keskeisiä tarjolla olevia alkoholilaatuja. Tämä oletamus vaatii vielä varmistamista tarkemmassa analyysissä.

Oluenjuomispäivien lukumäärä lisääntyi samanaikaisesti, kun alkoholin käyttö yleistyi nuorten keskuudessa. Olut ei siis näytä korvanneen muita alkoholijuomia, vaan sen enenevä käyttö on ollut lisäämässä nuorten alkoholinkäyttötiheyttä. Mitä tiheämmin alkoholia käytetään, sitä suurempi on oluenjuomispäivien osuus, etenkin pojilla.

Nuorten alkoholin käytön yleistymisen ei välttämättä olisi alkoholipoliittisesti erityinen ongelma, jos kyseessä olisi hallittu ”eurokäyttö”. Tämän tutkimuksen alkoholipoliittisesti tärkein havainto kuitenkin on nuorten humalakäytön selkeä lisääntyminen koko 1980-luvun ajan ja tämän suunnan jatkuminen myös kahden viime vuoden aikana huolimatta siitä, että alkoholin käyttökerrat eivät ole lisääntyneet.

Epidemiologian termein humalakäytön esiintyvyys on kasvanut 12 vuoden aikana kaksinkertaiseksi. Vaikka alkoholia ei ole vuosina 1991–1993 käytetty aikaisempaa tiheämmin, sitä otetaan nuorten oman ilmoituksen mukaan useammin tosi humalaan saakka. Noin joka kymmenes 14-vuotias ja noin joka neljäs 16-vuotias ilmoitti juovansa kerran kuukaudessa tai useammin alkoholia tosi humalaan saakka. Näin huomattava humalajuomisen lisääntyminen 18-vuotiaiden ja sitä nuorempien keskuudessa on vakava sosiaalinen ongelma.

Hieman ristiriidassa lisääntyvän humalajuomisen kanssa on alkoholiselkkauksia kokeneiden nuorten osuuksien pysyminen 1980-luvun alusta alkaen entisellä tasolla.

Tämä ristiriita vaatii lisäselvitystä. Mahdollinen selitys on vanhempien, ystävien ja myös viranomaisten aikaisempaa sallivampi suhtautuminen nuorten alkoholin käyttöön yleensä ja etenkin humaltumiseen kotona, ”bailuissa”, kaduilla, tanssipaikeilla ja ravintoloissa.

Jo aikaisemmin on kiinnitetty huomiota nuorten alkoholin hankkimiseen ja juomiseen paikoissa, joissa alkoholia ei saisi tarjoilla alle 18-vuotiaille (Ahlström 1991b). Kun viidennes 16-vuotiaista ilmoittaa ostaneensa keskiolutta kaupasta ja nauttineensa alkoholijuomia baareissa ja anniskeluravintoloissa, lainsäätäjän tarkoitus ei ole toteutunut. Toisaalta on huomattava, että vain 6 prosenttia 16-vuotiaista oli ostanut alkoholia Alkosta ja että osuudet ovat kuitenkin pieniä laillisen ikärajan saavuttaneisiin 18-vuotiaisiin verrattuna. Jatkossa on aihetta tarkemmin selvittää, mikä osuus näillä alkoholin käyttömahdollisuuksilla on nuorten alkoholin käytön

yleistymisessä ja etenkin humalajuomisessa.

Suomessa ei nuorten alkoholin käytön mittaamisen menetelmien kehittämiseen ole juuri kiinnitetty huomiota 1960- ja 70-luvun jälkeen. Nuorten terveystapatutkimuksen kysymykset antavat ilmeisen luotettavan kuvan alkoholiin tutustumisesta ja alkoholin käytön tiheydestä; muilta osin kysymyksissä on aihetta menetelmätutkimuksiin. Tähän mennessä kerättyjen aineistojen lisäanalyysit voivat vielä olennaisesti syventää näitä tuloksia.

Menetelmäkehittelyssä erityisenä haasteena ovat indikaattorit, jotka tarkemmin kuvaavat alkoholin käytön kehitystä ensimmäisistä juomiskerroista vakiintuneemmaksi tottumukseksi, juomistilanteiden luonnetta ja humalakäyttöön liittyviä ongelmia. Edelleen olisi kehitettävä kysymyksiä ympäristön suhtautumisesta alkoholin hankkimiseen, juomiseen ja etenkin raittiuteen ja alkoholista kieläytymiseen.

KIRJALLISUUS

Ahlström, Salme: Alkoholin käyttö. S. 131–164. Teoksessa: Rimpelä, Matti & Rimpelä, Arja & Ahlström, Salme & Honkala, Eino & Kannas, Lasse & Laakso, Lauri & Paronen, Olavi & Rajala, Matti & Telama, Risto (toim.): Nuorten terveystavat Suomessa. Nuorten terveystapatutkimus 1977–79. Lääkintöhallituksen julkaisuja, Terveyskasvatus, Sarja Tutkimukset 4. Helsinki: Lääkintöhallitus, 1983

Ahlström, Salme: Nuorten alkoholijuomien hankinta. *Alkoholipolitiikka* 56 (1991): 3, 178–186. 1991b

Ahlström, Salme: Nuorten juomatapojen kehityspiirteitä. Kehitys 1960-luvun alusta 1970-luvun loppuun. *Alkoholipolitiikka* 44 (1979): 3, 111–122

Ahlström, Salme: Social control of teenage drinking in Finland. *Contemporary Drug Problems*, Fall 1991, p. 433–451. 1991a

Ahlström, Salme & Rimpelä, Arja: Ovatko nuorten alkoholin käytön sosioekonomiset erot muuttuneet vuosina 1977–1991? *Medic* 1991: 2, 15–19

Ahlström, Salme & Rimpelä, Arja & Rimpelä, Matti & Pykäri, Päivi: Nuoret ja alkoholi 1973–1989. Nuorten terveystapatutkimus, Julkaisuja 3.

Helsinki: Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitos ja Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1989

Ahlström, Salme & Rimpelä, Matti & Rimpelä, Arja & Pohjanpää, Kirsti & Siivola, Matti: Nuoret alkoholin käyttäjinä. Seurantatutkimus 1977–1993. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuslause n:o 187. Helsinki 1994

Alkoholitilastollinen vuosikirja 1992. Oy Alko Ab 1993

Rahkonen, Ossi & Ahlström, Salme & Karvonen, Sakari: Nuorten alkoholin käyttö, terveydentila ja elämäntyylin kuluttavuus. *Alkoholipolitiikka* 57 (1992): 3, 169–178

Rahkonen, Ossi & Ahlström, Salme & Rimpelä, Matti: Nuorten alkoholin käyttö vuosina 1973–1987. *Alkoholipolitiikka* 52 (1987): 6, 292–302

Rimpelä, Arja & Rimpelä, Matti & Ahlström, Salme & Honkala, Eino: Nuorisoinen terveystavat muuttuvat. *Sosiaalinen aikakauskirja* 85 (1991): 3, 21–24

Simpura, Jussi & Mustonen, Heli & Paakkanen, Pirjo: Uudet juomat, uudet tilanteet. Juomatapojen muutokset Suomessa ja EY-maissa 1980-luvun puolivälin jälkeen. *Alkoholipolitiikka* 58 (1993): 4, 245–258.

Litetaulukko 1. Vastanneiden lukumäärät Nuorten terveystapatutkimuksen kyselyissä 1977–1993 iän ja sukupuolen mukaan

ikä	sukupuoli	1977	1979	1981	1983	1985	1987	1989	1991	1993
12	pojat	369	490	483	450	353	414	423	429	399
	tytöt	341	540	514	440	359	367	439	401	438
14	pojat	345	566	488	430	395	418	379	393	375
	tytöt	367	535	548	483	433	435	440	426	427
16	pojat	386	528	535	415	452	391	376	330	377
	tytöt	347	579	529	510	497	425	396	428	450
18	pojat	348	523	519	492	402	349	348	284	318
	tytöt	329	513	524	514	463	469	419	368	403
yhteensä		2 832	4 275	4 140	3 734	3 354	3 268	3 220	3 059	3 187

Litetaulukko 2. Vastausprosentit Nuorten terveystapatutkimuksen kyselyissä 1977–1993 iän ja sukupuolen mukaan

ikä	sukupuoli	1977	1979	1981	1983	1985	1987	1989	1991	1993
12	pojat	90	88	88	85	80	81	79	77	73
	tytöt	92	90	92	91	84	84	84	82	84
14	pojat	88	86	87	79	74	86	79	74	72
	tytöt	94	91	92	86	88	92	91	84	87
16	pojat	84	83	85	75	77	81	73	67	70
	tytöt	89	91	92	91	87	89	86	86	87
18	pojat	83	78	81	75	68	69	67	63	63
	tytöt	88	85	88	87	83	88	83	83	84
kaikki		88	86	88	83	80	84	80	77	77

ENGLISH SUMMARY

Salme Ahlström: Drinking habits among Finnish young people – report on cross-sectional data from 1977–1993 (Nuoret alkoholin käyttäjinä)

The drinking habits of young people in Finland have been measured in the Adolescent Health Habit and Life Style Survey which, since 1977, has sent questionnaires biannually to representative nationwide samples of 12-, 14-, 16-, and 18-year-olds. The latest data was collected in February–March, 1993. The response rate to the 1993 questionnaire was 77 per cent with 3 197 people responding. The rate had also been 77 per cent, with 3 059 respondents, to the questionnaire two years earlier. Both of these two latest questionnaires had

about rates which were about 10 percentage points lower in the ones from 1977–1981.

The present article describes the changes found in the young people's drinking in the years 1977–1993, their alcohol-related conflicts in the period 1981–1993, the relation between the purchasing power of young people and their use of alcohol, how they obtained alcohol in 1991, and their opinions about the use of alcohol over the time period of 1979–1993.

Alcohol drinking is rare for 12-year-olds but rapidly becomes more common from 12 to 16 years of age. The trend continues thereafter as most start to consume alcohol monthly or more often, the drinking frequency increases, and intoxication occurs more often.

The changes in the alcohol-related behavior of adolescents from 1977 to 1993 are explained largely by temporal factors, and the present material does not provide much support for what has been called "cohort influence". The development of trends seen with the adolescents is in accord with the general developments concerning alcohol consumption and attitudes about alcohol in Finland. The use of alcohol by adolescents all over the country increased strongly after the middle of the 1980's, at a time when the purchasing power of the population and of the adolescents increased rapidly relative to the price of alcohol and especially to the price of medium beer. It should be noted, however, that independent of the available funds, there was an increased familiarization with alcohol and a decrease in abstinence, even though the increased usage was most apparent with the measure of using alcohol at least monthly.

The increase in drinking frequency leveled off between 1991 and 1993, and the percentage of adolescents using alcohol weekly even decreased somewhat. It would have been expected that the number of relatively frequent users would have decreased more during the present economic recession when the purchasing power of adolescents has clearly gone down. The percentage using alcohol frequently has nevertheless remained so far

within the higher level reached during the later part of the 1980's.

Data collected about experimenting with various types of alcoholic beverages suggest that once adolescents begin to use alcohol, they rather rapidly try out all of the more commonly available forms of alcoholic beverages. This hypothesis, however, still needs to be verified with more detailed analyses.

The number of days when only beer was drunk increased at the same time as the general use of alcohol by adolescents increased. Beer does not, therefore, seem to have replaced other alcoholic beverages; instead the increase in beer drinking has added on to the more frequent adolescent use of alcohol. Those individuals who drank alcohol more frequently also had more days of exclusively beer drinking, especially among the boys.

The more frequent consumption of alcohol would not necessarily be a special problem for alcohol policy if it were controlled "euro-use" drinking. The most important observation of this study from the viewpoint of alcohol policy is the clear increase of drinking to intoxication among young people in the 1980's and that this trend has continued during the past two years despite the fact that the frequency of drinking has not grown.

KEY WORDS:

Drinking habits, youth, Finland, consumption, longitudinal study